

1. PODSTATA A PRINCÍPY (KLASICKEJ) EKONÓMIE

„Ak [sa] máme múdro rozhodnúť, tak musíme porozumieť základným princípom Adama Smitha, ktoré vysvetľujú, ako môže vzniknúť systém a rozkvitáť bez vládných zásahov, ako môžeme spolupracovať bez donucovania a pochopiť, prečo vládne intervencie spôsobujú toľko škôd.“

(Friedman, M. – Friedman, R., s. 15)

1.1 RÁMCOVÉ VYMEDZENIE PODSTATY EKONÓMIE

Vymedzenie podstaty ekonómie¹ vyžaduje minimálne odpovedať na dve otázky: „čo (má) skúmať“ a „ako (to má) skúmať“.

1. Čo má ekonómia skúmať?

- podstatu ekonomických javov: zdroj (tvorbu), rozdeľovanie a príčiny bohatstva jednotlivcov, rodín, a tým aj komún a národov [v zhode s tým je aj názov a zameranie knihy Adama Smitha *Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov*; známom verejnosti pod skráteným názvom *Bohatstvo národov*, prvýkrát publikované v roku 1776];
- fungovanie zložitých vzťahov ľudí na základe dobrovoľných ekonomických rozhodnutí jednotlivcov, predovšetkým smerovaných k výmenám medzi nimi [popísané napríklad Adamom Smithom: *spontánny poriadok*, resp. *prirodzená sloboda s neviditeľnou rukou trhu*],² resp. (inak povedané)
- výmenné procesy [ekvivalencia výmeny], rozhodovania ľudí o alternatívnom využívaní vzácných a/alebo obmedzených zdrojov a o ich rozdelení na súčasnú a/alebo budúcu spotrebu [spotrebu a/alebo úspory].

Práve skúmanie týchto, pre ekonómiu a ekonomické myslenie kľúčových, otázok rozpracoval prvý komplexne a v ucelenom a logickom usporiadanom systéme Adam Smith v jeho *Bohatstve národov* a v nadväznosti na neho ďalší predstavitelia klasickej ekonomickej školy (Ricardo, Say, Senior...).

Potvrdením sú napríklad slová Friedricha Augusta von Hayeka (nositeľa Nobelovej ceny za ekonómiu v roku 1974), že „*bol to práve Smith, ktorý bol najväčším ekonómom, lebo dokázal prenikavo uchopiť a jasne rozpoznať ústredné problémy ekonomickej vedy*“³ a napríklad Roberta Holmana, že „*Bohatstvo národov je zdrojom zdravého ekonomického myslenia*“ (Holman, 2005).

¹ Odpovede na otázky súvisiace s vymedzením ekonómie (definícia, štruktúra, zameranie ekonómie a iné) sa neuvádzajú, keďže sa predpokladá, že účastníkom kurzu Akadémie klasickej ekonómie (AKE) sú dostatočne známe.

² Vymedzené v ďalších pracovných textoch poznámok k seminárom, osobitne k 2. semináru („*Miesto klasickej ekonomickej školy a iných liberálnych ekonomických škôl v ekonomickej teórii a praxi*“) a k 3. semináru („*Dedičstvo Adama Smitha a iných ranných klasickej ekonómov pre súčasnosť*“).

³ Pozri odkaz Adama Smitha v jazyku dneška F. A. von Hayek ku knihe *Teória mravných cití (českého prekladu Theory of Moral Sentiments)*, s. xix.

Pripomeňme tiež slová nositeľa Nobelovej ceny za ekonómiu v roku 1976 Milтона Friedmana, ktorý uvádza, že „*príbeh Spojených štátov je príbehom hospodárskeho zázraku, ktorý bol možný vďaka dvom myšlienkam (konceptom), ktoré boli uvedené do praxe a publikované zhodou okolností v tom istom roku, 1776: „Bohatstvo národov“ Adama Smitha a „Deklarácia nezávislosti“ Thomasa Jeffersona*“ (Friedman, M. – Friedman, R., s. 10).

2. Ako ekonomicky skúmať?

Primárne podmienky ekonomického skúmania:

- čo možno najviac racionálny, neemotívny a faktormi a ekonomickými zákonitosťami podložený pohľad na skúmaný jav, udalosť, rozhodnutie, ...;
- schopnosť skúmať a zohľadniť aj dlhodobé a nepriame dôsledky nejakého kroku, či rozhodnutia, teda „vidieť aj to, čo nie je vidieť“ („vidieť aj za roh“).

Základom ekonomického pohľadu a skúmania je inak povedané slovami Henryho Hazlitta, že „*umenie ekonómie spočíva v skúmaní nielen bezprostredných, ale aj dlhodobých dôsledkov daného činu alebo opatrenia a spočíva v sledovaní tohto dopadu nielen na jednu skupinu, ale i na všetky ostatné skupiny v spoločnosti*“ (Hazlitt, s. 17).

Prvý popis ekonomického systému ako celku na báze voľného trhu a individuálneho rozhodovania: *Bohatstvo národov* Adama Smitha – obhajoba jednoznačného prospechu pre všetkých, nie (najmä) určitých skupín.⁴

Jasný a logický opis ekonomického skúmania: v diele Frédérica Bastiata *Čo je a čo nie je vidieť*, osobitne v stati „*Rozbité okno*“. „Príklad rozbitého okna“, tým straty hodnoty okna pre spoločnosť – učebnicové zdôvodnenie nemožnosti prínosu pre spoločnosť z dôvodu obnovy (vojnou, katastrofami, či inak) zničených statkov, a to porovnaním s alternatívou, ak by nedošlo (slovami Frédérica Bastiata) k „rozbitiu okna“.⁵

Výstižné sú napríklad výroky F. A. von Hayeka na adresu Frédérica Bastiata a jeho diela *Čo je vidieť a čo nie je vidieť*, napríklad, že „... je potvrdením uchopiť podstatu veci (ekonomického myslenia), lebo nikto pred ním nedokázal v jednej vete jasnejšie konštatovať centrálny problém akejkoľvek racionálnej ekonomickej politiky a zároveň vyjadriť rozhodujúci argument v prospech slobody“ a „*idea, ktorá je v zhustenej podobe vyjadrená týmito niekoľkými slovami („čo je vidieť a čo nie je vidieť“)* má prinútila k tomu, aby som v súvislosti s Frédéricom Bastiatom použil slovo *génius*“.

⁴ Príkladom sú fyziokrati, ktorí boli významným zdrojom pre Smitha, na rozdiel od neho však zvýrazňovali jedno odvetvie (poľnohospodárstvo) oproti iným.

⁵ Viac pozri v Bastiat, s. 100-102.

1.2 ZÁKLADNÉ PRINCÍPY / ZÁKONITOSTI EKONÓMIE

Vychádzajúc z vyššie naznačeného vymedzenia podstaty ekonómie vyplývajú ekonomické (a nielen ekonomické) princípy, resp. zákonitosti, ktorých spoločným menovateľom je osobná sloboda (s osobnou zodpovednosťou):⁶

1. Princíp ľudského konania a individuálneho rozhodovania
2. Princíp vzájomného prispôsobovania sa a dobrovoľnej kooperácie
3. Princíp maximalizácie úžitku a čistých výhod
4. Princíp (neviditeľnej ruky) trhu
5. Princíp vlastníctva a vlastníckych práv
6. Princíp neobmedzovanej konkurencie
7. Princíp dobrovoľnosti
8. Princíp hodnoty a nákladov obetovanej príležitosti

Ad 1. Princíp ľudského konania⁷ a individuálneho rozhodovania

Prvý princíp je postavený na nasledovných základoch:

- metodologický individualizmus;
- racionálny egoizmus (neidúci proti ostatným);
- rešpektovaní primárneho rozhodovania jednotlivcov: iba jednotlivec sa (primárne) rozhoduje: nie skupiny, vlády a iné kolektívne „orgány“ (ich rozhodnutia „len vyplýva“ z rozhodnutí jednotlivcov);
- skúmanie voľby ľudí (jednotlivcov), „ľudského kapitálu“ [HUMAN CAPITAL]: základ ekonómie (autori: G. Becker, M. Friedman,...);
- rešpektovanie a zohľadňovanie rizika ako prirodzenej súčasť individuálneho rozhodovania sa.

Z podstaty povahy človeka vyplýva *individualizmus*, nie kolektivismus, a to vo viac alebo menej skrytej podobe. Iba jednotlivci sa priamo rozhodujú a mali by niesť zodpovednosť a *riziko* za svoje činy. Rozhodnutia jednotlivca sú preto racionálnejšie ako rozhodnutia skupiny jednotlivcov, aj keď sú nedokonalé a chybné. Ak má niekto výhrady voči individualizmu z dôvodu ľudskej omylnosti a možným etickým zlyhaniam, tak o to viac by mal mať výhrady voči akýmkoľvek vládnym zásahom.

Axiómou ľudskej prirodzenosti v spoločnosti je tiež *rôznosť*, ako protipól uniformity, či harmonizácie. Sú to napríklad rozdielne schopnosti a zručnosti jednotlivcov, ktoré sú základom prirodzených rozdielov medzi ľuďmi, tak finančných, ako aj v miere uvedomovania si a využívania (výhod) slobody. Snahy o rovnosť, ako aj o vyrovnávanie rozdielov, sú v príkrom protirečení k princípu osobnej slobody.

Medzi dnes väčšinou akceptované snahy o rovnosť a o vyrovnávanie rozdielov patria sociálne inžinierske pokusy o vyrovnávanie rozdielov v príjmoch (napríklad progresívnym zdaňovaním), či snahy o vyrovnávanie na základe iných rozdielov, napríklad pohlavia. „Populárne“ sú aj snahy experimentátorov o vyrovnávanie regionálnych rozdielov, či rozdielov medzi daňovými systémami štátov.

Zástancovia takýchto a podobných pokusov si pritom nechcú pripustiť, že výsledkom ich snáh o vyrovnávanie rozdielov je alebo skôr či neskôr vždy bude spriemerovanie, ale nie tým, že sa pomôže „chráneným“ (často naopak), ale trestaním, obmedzením schopnejších a aktívnejších.

⁶ Princípy, resp. zákonitosti (javy / skutočnosti v spoločnosti s univerzálnou platnosťou) sú autorom prednášky vyratané iba vybrané a na tomto mieste iba naznačené, keďže v ďalších seminároch sa im budeme venovať hlbšia pozornosť. Zároveň platí, že nie sú uvádzané v poradí podľa miery ich dôležitosti.

⁷ Definovanie „ľudského konania“ [HUMAN ACTION] napríklad podľa Ludwiga vo Misesa (Mises, 1949).

Konečným dôsledkom toho je pomalšie vytváranie zdrojov a celkovo postupne pomalšie napredovanie všetkých v spoločnosti.

Ad 2. Princíp vzájomného prispôsobovania sa a dobrovoľnej kooperácie

Východiská princípu:

- prospešnosť ľudského konania, ktoré nejde proti ostatným, ale zohľadňuje ostatných a synergicky využíva schopnosti iných (v nadväznosti na princíp č. 1);
- „človek od prírody tvor spoločenský“ (Aristoteles, Bastiat, ...) ⁸.

Potrebu zladenia sa s ostatnými napríklad Paul Heyne prirovnáva k jazde šoférov áut na preplnenej ceste, či diaľnici a ich snahu zladit' svoj cieľ čo najrýchlejšie sa dostať na nejaké miesto s prispôbením sa možnostiam jazdy vzhľadom k ostatným šoférom (Heyne, s. 14-17).

Prospešnosť dobrovoľnej kooperácie je napríklad popísaná v eseji Leonarda Reada *Ja ceruzka* a prospešnosť del'by práce a špecializácie ako zdroja bohatstva na príklade výroby špendlíkov v Smithovom *Bohatstve národov* (Kniha I, kapitola II.)

Ad 3. Princíp maximalizácie úžitku a čistých výhod

Výsledok individualizmu v kombinácii so vzájomným prispôbovaním sa: – *maximalizácia úžitku*, resp. čisté výhody (nielen vo finančnom vyjadrení, ale i napríklad v podobe „dobrého mena“, či pocitu uspokojenia pri dobrovoľnej solidarite formou charity a podobne).

Základ: analýza minulosti, súčasnosti a racionálnych očakávaní, s využitím porovnávania (v čistom vyjadrení – napríklad výnosy vs. náklady), vrátane *princípu nákladov obetovanej príležitosti* (ako súčasť princípu č. 8). Schopnosť ekonomicky myslieť tak predstavuje schopnosť racionálne vyhodnocovať informácie, ako sa rozhodovať v ekonomických procesoch (napríklad investovania) – na základe porovnávania (skutočných a očakávaných) výnosov a nákladov daného a alternatívneho statku, respektíve činu.

Zrozumiteľne to približuje Paul Heyne, keď uvádza, že „jednotlivci uskutočňujú svoje činnosti na základe čistých výhod, ktoré očakávajú. Ak sa pomer očakávaného prospechu (prínosu) zvyšuje oproti očakávaným nákladom, tak danú činnosť uskutočňujú viac.“ (Heyne, s. 18).

Ad 4. Princíp neviditeľnej ruky trhu [INVISIBLE HAND] ⁹

Slovami autora „neviditeľnej ruky trhu“ platí, že „obidve strany výmeny uskutočňujú výmenu, kým môžu na nej niečo získať. Za predpokladu dobrovoľnosti sa výmenná neuskutoční, ak obidve strany niečo z výmeny nezískajú. Jednotlivec, ktorý sleduje iba vlastný zisk [úžitok] je vedený neviditeľnou rukou trhu aj k cieľom, ktoré neboli súčasťou jeho zámerov[celospoločenské prínosy]“ (Smith, 1776).

Neviditeľná ruka trhu [súlad medzi individuálnym záujmom a záujmom spoločnosti], je v chápaní Adama Smitha odvodená od individuálnych záujmov bez zásahov. Keďže pri dobrovoľnej výmene obe strany získavajú (je pre nich prospešná) – „hra s pozitívnym súčtom“ – nie zisk niekoho na úkor iného.

Trh možno definovať ako súhrn vzťahov a vzájomných prispôbovaní individuálnych rozhodovaní, ktoré vedú k dobrovoľnej výmene (dohode) medzi subjektmi (ľuďmi), ponúkajúcimi a dopytujúcimi tovary, služby, resp. iné statky za určitú cenu. Zároveň platí, že trh je „hra“ s pozitívnym súčtom,

⁸ Pozri napríklad Bastiat, s. 62.

⁹ Na tomto mieste sú iba naznačené podstatné charakteristiky viažuce sa k tomuto princípu. Podrobnejšie budú prednesené a prediskutované na 3. seminári AKE.

ktorej východiskom je fungovanie Sayovho zákon trhu [automatické prispôsobovanie dopytu ponuke, tým neexistencia nadvýroby].

Pre to, aby fungoval trh je potrebné, aby bolo splnených niekoľko podmienok. Okrem podmienky nezasahovanie vlády do ekonomiky (v rámci prístupu *laissez faire*) to sú:

- vlastníctvo a vlastnícke práva
- dobrovoľnosť vzťahov a výmen
- neobmedzovaná konkurencia a neregulovanie iných podmienok na trhu, vrátane cien.
- hodnota
- + garantované „pravidlá hry“ (formálne aj neformálne)¹⁰

Ad 5. Princíp vlastníctva a vlastníckych práv

Vlastníctvo, jeho nedotknuteľnosť, rešpektovanie a ochrana vlastníctva a zmluvnej slobody, je to hlavné, čo je nielen nevyhnutné pre fungovanie trhu, ale aj pre osobnú slobodu každého jednotlivca. O tom pojednáva napríklad Friedrich A. von Hayek, keď uvádza, že: „*Systém súkromného vlastníctva je najdôležitejšou zárukou slobody nielen pre tých, ktorí ho vlastní, ale aj pre ostatných.*“ (F. A. von Hayek)¹¹

Zároveň možno považovať práve súkromný majetok za podmienku ľudského človečenstva. Napríklad Paul Elmer More uviedol v roku 1915, že „*pre civilizovaného človeka sú vlastnícke práva dôležitejšie ako právo na život*“ .. „*takmer všetko, čo robí náš život významnejší ako život zvierat súvisí s naším vlastníctvom ...*“ (Nisbet, Konzervativizmus: Sen a realita, 1993).

Pod pojmom vlastníctvo sa však striktné myslí súkromné vlastníctvo, napríklad Ludwig von Mises uvádza, že „*...vlastníctvo znamená súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov...*“ (Mises, Liberalismus, 1927) a Murray Rothbard argumentuje, že: „*...vlastníctvo je konečná kontrola a správa zdrojov. Súčasťou vlastníckeho práva je tiež schopnosť rozhodovať o nich, ako aj právo vlastníctva sa zbaviť.*“¹² Legitimita tohto práva vychádza z tvorby zdrojov, respektíve z inak dobrovoľne získaných zdrojov. Tzv. verejné vlastníctvo preto nie je vlastníctvom, ale vládou spravované zdroje, získané vynucovaním od iných.

Právo na vlastníctvo je nielen hlavnou podmienkou slobody, ale aj jediné univerzálne prirodzené právo človeka v ekonomii, ktoré by malo byť garantované. Právna ochrana zmluvnej slobody vyžaduje na druhej strane osobnú slobodu.

Rešpektované a neobmedzované súkromné vlastníctvo a právo vlastníkov slobodne nakladať s ich majetkom je základným predpokladom osobnej slobody, bohatstva ľudí v krajine a úspešného fungovania dobre fungujúcej spoločnosti s trhovou ekonomikou. Tým je tiež kľúčovou podmienkou zdravého podnikateľského prostredia. Súkromné vlastníctvo a vlastnícke práva majú navyše i dôležitý etický význam v spoločnosti ľudí. Spolu s akceptovanými formálnymi a neformálnymi pravidlami v spoločnosti prispievajú k vyššej zodpovednosti ľudí za svoje činnosti, vrátane podnikania.

Zasiahnutie do vlastníctva iného je tak problém nielen ekonomický, ale aj etický. Úlohou vlády je preto priamo do vlastníctva ľudí nezasahovať (aspoň okrem výberom určitej čiastky daní)¹³ a naopak, garantovať legislatívnu ochranu súkromného vlastníctva pred jeho narúšaním zo strany iných.

¹⁰ Rozpracované viac na niektoré z iných prednášok v rámci AKE.

¹¹ Hayek, F. A., [1944] 2001

¹² Rothbard, 2001.

¹³ Najrozšírenejším a najviac akceptovaným obmedzením vlastníckych práv je totiž zákonné nútenie ľudí odovzdávať časť svojich príjmov vláde v podobe daní, odvodov, či iných povinných poplatkov.

Vlády však v praxi nielenže nedostatočne chránia súkromné vlastníctvo pred jeho narúšaním zo strany iných subjektov, ale navyše priamo zasahujú, narúšajú alebo obmedzujú vlastníctvo jednotlivcov. Najväznejším zásahom do vlastníctva človeka je vyvlastnenie jeho majetku. To sa uskutočňuje častokrát pod „plášťom verejného záujmu“, dokonca v niektorých prípadoch aj pre účely „pomoci“ súkromnému subjektu. Príkladom takéhoto zásahu do vlastníctva ľudí bolo rozhodnutie vlády o získaní nevykúpených pozemkov pre súkromnú firmu Hyundai/KIA v roku 2004.

Ad 6. Princíp dobrovoľnosti

Pre fungovanie trhu, garantovanie osobnej slobody a motivácie pre aktivitu ľudí je dôležitý princíp dobrovoľnosti. V tomto kontexte to najlepšie vystihuje výrok nositeľa Nobelovej ceny za ekonómiu Milтона Friedmana: „*Ekonómika prevažne založená na dobrovoľnej výmene obsahuje potenciál tak pre rast prosperity a ľudskej slobody. Dobrovoľná výmena a dobrovoľná spolupráca sú nutnými podmienkami prosperity aj slobody*“.¹⁴

Princíp dobrovoľnosti ako protiváha povinnosti (vrátane povinného odvádzania daní a sociálnych odvodov, či donedávna aj na Slovensku povinnej základnej vojenskej služby) je človeku nepochybniteľne prirodzený a dobrovoľné činnosti alebo aktivity sú vždy racionálnejšie.

Dobrovoľné činnosti sú v dlhodobejšom horizonte vždy efektívnejšie ako vynucované. To platí aj napríklad v sociálnej sfére, kde základom dobre fungujúcich sociálnych vzťahov v spoločnosti je dobrovoľná solidarita. Prirodzenými inštitúciami, ktoré ju dokážu zabezpečovať, sú primárne rodina a následne iní blízki, priatelia, či „susedská komunita“ a občianske združenia, cirkev a iné súkromné a na dobrovoľnej báze fungujúce spoločenstvá.

Ad 7. Princíp neobmedzovanej konkurencie

Nevyhnutnou podmienkou pre fungovanie trhu je tiež princíp neobmedzovanej konkurencie, respektíve v praxi aspoň čo najmenej obmedzovanej konkurencie. Proces konkurencie na veľkom trhu definoval Adam Smith v *Bohatstve národov* ako predpoklad efektívneho rozmiestňovania zdrojov. Vlády však často rôznymi spôsobmi zasahujú a menia podmienky na slobodnú konkurenciu, tak na strane vstupu na trh (rôzne formy licencií a iných podmienok), podnikania na trhu a výstupu z trhu.

Zásahy vlád do konkurencie sú najčastejšie evidentné na príkladoch regulácií podnikania, napríklad hrubým zásahom sú napríklad selektívne priame alebo nepriame zvýhodnenia poskytované vládou niektorým podnikateľským subjektom. Patria k nim dotácie podnikateľským subjektom, investičné stimuly (zahraničným) investorom, či napríklad vládne záruky za úvery podnikateľských subjektov.

Negatívne dôsledky takýchto a podobných selektívnych „zvýhodnení“ niektorých subjektov na trhu sú dlhodobé a nielen ekonomické, ale aj etické. Neznamenajú totiž „iba“ väčšiu záťaž pre daňových platiteľov, vyššie ceny a nižšiu efektívnosť v dôsledku presunu peňazí od subjektov s racionálnejšími k subjektom s menej racionálnymi rozhodovaniami o nich, v dôsledku deformovania konkurenčnej súťaže a udržiavania „suchých konárov“ (neefektívnych firiem) pri živote (pri vládnej „podpore“ firme pred jej výstupom z trhu).

Tým, že vláda presmerováva peniaze z daní smerom k vybraným subjektom, poskytuje krátkodobú „výhodu“ (barlu) jednému na úkor iného. To spôsobuje slovami Murraya Rohtbarda „kastovný konflikt“.¹⁵ Dôsledkom býva vyššia pohodlnosť podnikateľov v dotačnom odvetví, závislosť podnikania a investovania od vládnej „pomoci“ a rozširovanie záujmu iných o obdobnú vládnu podporu. Keďže sa takýmto subjektom znižuje podnikateľské riziko, klesá ich a nielen ich podnikateľská aktivita, efektivita a výkonnosť, tým v dlhodobejšom horizonte aj počet pracovných miest.

¹⁴ Friedman, M., 2002.

¹⁵ Pozri Rohtbard, 2001, s. 286.

Ad 8. Princíp hodnoty a nákladov obetovanej príležitosti

Pochopenie významu hodnoty a ceny je v ekonómii podstatné, osobitne to, že v ekonomických procesoch má všetko svoju hodnotu, resp. „nič nie je zadarmo“ (NO SUCH THING AS A FREE LUNCH). Ide iba o to, koľko a kto za tovar alebo službu (za)platí.

Presadzovanie „bezplatnosti“, napríklad v sociálnej sfére, je však medzi ľuďmi (a voličmi) populárne práve z dôvodu nepochopenia tohto princípu. Dôvodom je skutočnosť, že deklarováním „bezplatnosti“ sa vyvoláva ilúzia, že napríklad za danú službu, či inú formu podpory nie je potrebné platiť. Príjemca služby za ňu síce neplatí priamo v čase jej využívania, finančná záťaž sa však prenáša (aj) na ostatných v spoločnosti, ktorí musia za relevantnú službu zaplatiť z (vyšších) daní a/alebo sociálnych odvodov.

Základné porovnanie prístupov k vymedzeniu hodnoty:¹⁶

- objektívne - nákladové – odvodené z ocenenia práce a jej produktivity + akumulácie kapitálu [A. Smith - „paradox hodnoty“] a od všetkých výrobných zdrojov - práca, kapitál, pôda (J.B. Say)
- subjektívne – odvodené zo správania sa jednotlivca (spotrebiteľa) - cena hodnoty od hodnotenia (hraničného) úžitku (Gossen)

S hodnotou, cenou (vyjadrujúcou hodnotu dohody výmeny statku medzi dopytom a ponukou) a osobitne s ponukou, konkrétne s nákladmi (ako podstatného faktora ponuky) súvisí koncept nákladov obetovanej príležitosti [OPPORTUNITY COSTS]. Autorom tohto konceptu bol Friedrich von Wieser. Z pohľadu rozhodovania sa jednotlivca predstavujú hodnotu ušlej (druhej preferovanej) príležitostí (náklady jej činnosti), ktoré jednotlivec obetuje pri rozhodovaní sa medzi minimálne dvoma alternatívami.¹⁷

Východisková literatúra

- Heyne, Paul: *Ekonomický štýl myslenia*. VŠE. Praha, 1991 [1. kap.]
- Hazlitt, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*. Liberální institut. Praha, 1999 [s. 16-28], preklad originálu, publikovaného v r. 1946
- Smith, Adam, *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Liberální institut. Praha. 2001; preklad originálu, publikovaného v roku 1776
- Bastiat, Frédéric: *Co je vidět a co není vidět*. Liberální institut. Praha, 1998, preklad originálu, publikovaného v roku 1863
- Gonda, Peter: *Ekonomický liberalizmus: prirodzený a prospešný*. Prednáška na stretnutí Medzinárodného klubu. Bratislava, 9. máj 2006 (text dostupný napríklad na www.konzervativizmus.sk a www.petergonda.sk)
- Read, Leonard: *Ja ceruzka*. Preklad NFAH (napríklad na www.hayek.sk, www.petergonda.sk).

Doplňujúca literatúra

- Holman, Robert: *Dějiny ekonomického myšlení*, Nakladatelství C.H. Beck. Praha. 2005
- Mises, Ludwig: *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*, Liberální institut, 2006; preklad originálu z roku 1949.
- Friedman, M. - Friedman, R.: „Svoboda volby“. H&H Jinočany. 2002 (1. kap.), preklad originálu z roku 1980.
- Smith, Adam: *Teorie mravních citů*. Liberální institut. Praha, 2005, preklad originálu z roku 1759
- Rothbard, M.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2001.

¹⁶ Hlbšie bude prednesené a prediskutované na 2. a/alebo 3. seminári AKE

¹⁷ Viac napríklad v Heyne, s. 53-67.